



Ivica Gulášová

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
Bratislava

Lenka Gornerová

Vysoká škola Polytechnická, Jihlava

Ageismus v současnosti – v naší společnosti / *Ageism at present - in our society*

Abstract

The authors of a contribution in dealing with prejudice and negative images of older people and symptom discrimination against older person or a group of elders. We are talking about ageism thus, social prejudice against age. These are the statements and positions without a true foundation, but the appearance that they are at the core of truth. Some manifestations of discrimination are evident in some unspoken subtext. In practice, we often encounter ageism as age discrimination against individuals or groups of older people, for example, advertisements offering jobs. Generation 55+ is not only healthier than we think, but to live for a longer active life than previous generations, are far more involved in other activities than just gardening, fishing and baking cookies and cakes. Seniors begin also other careers, leading companies devoted to artistic activities, traveling, attending educational courses, schools and transmit their profession and experience to others. To give people a sense of well being and reinforce positive attitudes in society towards aging and older people is essential participation in social, economic, cultural and voluntary activities, responsible approach to their own life and interest in the development of society. The main ethical principles are respect for human uniqueness, while recognizing equality between people, respect for the dignity of the older person, and respect for its independence, the right to self-determination, the right to privacy and personal choice. It is important to promote, strengthen and protect the family as the basic cell of society, in which there is naturally intergenerational solidarity, and respect for the elderly. The program aims to create conditions for full and active life of seniors, eliminate the causes of the inadmissible restrictions on fundamental rights and freedoms for reasons of age and social status, combat discrimination and social exclusion of the elderly, strengthening intergenerational solidarity, self-reliance, recognizing the contribution of seniors to family and society, promote understanding, tolerance and solidarity.

Keywords: senior, ageism, discrimination, old age, society.

ÚVOD

S rostoucí střední délkou života v západní civilizaci je nutné otevřít i u nás toto tabuizované téma. To, že se o něm nemluví, neznamená, že neexistuje. Se vznikem kultu mládeži vzniká i opačný extrém – ageismus. Jde o slovo, které nemá český ekvivalent. Pojem je odvozen od anglického slova age, které znamená věk, stáří. Ageismus je potom společenský předsudek vůči stáří. Použil jej

Robert Butler, první ředitel National Institute on Aging v USA v roce 1969, který jako první hovořil o diskriminaci na základě věku (Vidovičová, 2004).

Dnes je termín ageismus definován širě. Zahrnuje předsudky a negativní představy o starých lidech nebo projevy diskriminace vůči staršímu člověku nebo skupině starších. Hovoříme o stereotypech, kdy v záporném stereotypu jsou vynechány příznivé charakteristiky. Jedná se o výroky a postoje bez pravdivého základu, ale se zdáním, že mají v jádru pravdu. Některé projevy diskriminace jsou zřejmé, některé v podtextu nevyslovené.

„Ageismus“ – věková diskriminace postihující především staré lidi; může vést k věkové segregaci, vyčleňování ze společnosti; je podporován ekonomicko-sociálními problémy a společenskými představami podceňujícími stáří

Ageismus je odlišný od jiných „ismů“, jako je sexismus, rasismus atd. Věková klasifikace není statická, jednotlivec postupuje přes jednotlivé životní cykly, klasifikace je charakterizovaná neustálou změnou (Vidovičová, 2005).

Stereotypy o stáří vznikají z předčasného a zjednodušeného hodnocení či dichotomického (černobílého) myšlení. Ageismus se projevuje na příklad v upřednostňování mládí (Palmore, 2011):

Mladí mohou chybovat či být pomalí bez nálepky, že jsou nemohoucí či senilní.

Mladí mohou zapomenout jméno nebo adresu bez toho, že by se s nimi jednalo s blahosklonnou přezíravostí.

Mladí mohou být popudliví nebo nepříjemní bez toho, že by byli označováni jako podivínští nebo potrhlí.

Mladý muž může zobrazovat a sdělovat své sexuální pocity nebo citové stavy na veřejnosti, aniž by byl nazván oplzlým dědkem.

Mladí lidé mohou sdělovat příznaky svých nemocí a zaujmou jimi, aniž by byli odbyti poukazem, že neduhy přináší věk.

Podobně vznikají některé mýty o stáří:

Stáří žijí jen v rozvinutých zemích.

Stáří lidé jsou všichni stejní.

Stáří mužů a žen je stejné.

Stáří je křehké – potřebující péči.

Stáří nemají čím společnosti přispět.

Stáří je ekonomickou zátěží společnosti.

Deset hlavních bodů shrnující předsudky (Palmore, 2011):

Zdrojem ageismu je - strach ze smrti.

Smrt je pojímána jako fáze mimo lidský životní cyklus. Smrt je nahlížena jako nepřátelská k sobě samému. Stáří vzbuzuje strach, smrt a stáří je viděno jako synonymum. Smrt není viděna jako přirozená a nevyhnutelná část lidského života.

K ageismu přispívá důraz na mládí a fyzickou krásu.

Stáří lidé jsou ignorováni. Pokud jsou zobrazováni, tak obvykle negativně. Důraz na mládí nespočívá jen ve vlivu, jak jsou stáří vnímáni, ale také jak stáří vnímají sami sebe.

Produktivita je těsně spjata s ekonomickým potenciálem.

Oba konce životního cyklu jsou viděny jako neproduktivní – děti i stáří. Střední věk je vnímán jako nesoucí zátěž o obě skupiny. Děti jsou viděny jako ekonomická investice, kdežto stáří jsou vnímáni jako finanční dluh, závazek. Z toho nevyplývá, že by měli být neproduktivní. Ale odchodem do důchodu stáří již nejsou viděni jako ekonomicky produktivní a tím jsou devalvováni.

Dopad negativních stereotypů na naše chování:

Například ošklivost v praxi odráží skutečnost, že ve hlavních večerních pořadech naší televize se setkáváme na obrazovce jen minimálně se staršími lidmi. Přes skutečnost, že starší osoby jsou nejrychleji rostoucí věkovou skupinou, v životě se zdá, jakoby šlo o mizející skupinu. Jak stárnou, ztrácejí důležitost, hodnotu, účinnost. Stáří lidé jsou téměř neviditelní v televizi, především ženy, přesto, že starší lidé více sledují televizi, než ostatní věkové kategorie.

Minimální zastoupení stáří je v reklamě – ta je zaměřena na jinou cílovou skupinu, s generací 50+ nepočítá. Totéž platí pro fotografie v novinách a časopisech. Jako by svět stárnoucích neexistoval (Lavička et al., 2013). Titulní stránky mají přece upoutat pozornost a zaujmout žádoucími nabídkami. A to vrásky v obličeji nejsou.

V praxi se často setkáváme s ageismem jako s věkovou diskriminací jednotlivce nebo skupin starších lidí například v inzerátech nabízejících zaměstnání: „Jsme mladý kolektiv, hledáme pružnou dynamickou osobnost“. Při výběrovém pohovoru vám ale nikdo nesdělí, že generace 50+ není chápána jako pružná a dynamická.

Nabízí se ale otázka, nakolik sami senioři přebírají stereotypy stáří a identifikují se s nimi a nic víc již nečekají a tím se sami podílejí na jejich udržení.

Slovo starý je spojeno s výše uvedenými stereotypy. Důkazy se objevují v současném jazyce, ve sdělovacích prostředcích, v seriálech, včetně kreslených, v humoru. Odchodem do důchodu, bez ohledu na zcela dobrý zdravotní, tj. tělesný i psychický stav, se situace ještě zvýrazní, člověk se stává anonymním příjemcem renty, člověkem bez profese, stává se důchodcem. Bortz zastává názor, že podmínky starších lidí jsou závislé na jejich sociálním postavení (Bortz, 1995) a dále zdůrazňuje, že s odchodem do důchodu a ztrátou společenského postavení se mnozí starší lidé

cítí být přebytnými. V této nedůstojné roli se nacházejí až od počátku dvacátého století. Jak asi vnímá dnešní senior nálepku starobní důchodce?

V našich podmínkách brzkých odchod do starobního důchodu byl od roku 1948 v období „budování socialismu“ především „dárkem“ pro ženy. Je snad žena se třemi dětmi na prahu důchodu v 54 letech stará a nemocná?

I některé pozitivní stereotypy jsou založeny na nepřesných informacích, posilujících zkreslený pohled na starší generaci. Patří sem moudrost, spolehlivost, laskavost a soucit, která trvale provází stáří. Z naší klasické literatury lze uvést Boženu Němcovou, která psala ve své knize „Babička“ o idealizovaných vztazích, jak by v rodině mohly vypadat.

Studie AARP prokázala, že i senioři jsou pod vlivem ageismu, protože očekávají, i když sami žijí aktivně, že jiní jsou na tom hůře, jak jim napovídají zažitá stereotypy. Holandské statistické údaje z roku 1998 jsou velmi podobné.

Ze studie dále vyplývá zveličování zdravotních problémů, osamělosti a finančních těžkostí starších lidí. Celkem 87% starších sdělilo, že jsou buď výrazně, nebo přiměřeně spokojeni se svým životem. Tato spokojenost koreluje pozitivně s vyšším vzděláním i vyšším příjmem domácnosti a dobrým zdravím.

Generace 55+ je tedy nejen zdravější než si myslíme, ale dožívá se delšího aktivního věku než předchozí generace, zapojuje se daleko více do dalších aktivit, než je jen zahrádkaření, rybaření a pečení cukroví a buchet (Lavička, 2013). Senioři začínají i další kariéru, vedou společnosti, věnují se uměleckým činnostem, cestují, chodí do vzdělávacích kurzů, škol a předávají svou profesi i zkušenosti ostatním.

VZTAH AGEISMU K VLASTNÍMU SEBEPOJETÍ:

Jedná se o tři stádia, kterými člověk může procházet s postupujícím věkem:

I. stádium: Jednotlivec je přístupný k přijetí nálepky, která způsobuje ztrátu jeho původní role či referenční skupiny, jedná se na příklad o nálepky důchodce, vdovec.

II. stádium: Upevňuje se závislost na vnějškové nálepce. Je-li nálepka převážně kladná, syndrom ztráty sebeúcty se nevyvíjí. Je-li spíše negativní, rozvíjí se třetí stádium.

III. stádium: Ztráta sebeúcty, kdy je vlastní prožitek stáří charakterizován pohledem společnosti jako nekompetentní. Senior přijímá negativní postoje a rozvíjí se jeho závislá role. Vnímá ztrátu dovedností, označuje sebe jako neadekvátního, nekompetentního, nemocného.

Osoby vystavené předsudkům a diskriminaci přijímají dominantní skupinový záporný obraz a chovají se tak, jak tomu odpovídá negativní stereotyp. **Může to znamenat, že redukují společenskou činnost, nehledají vhodné lékařské ošetření, nebo přijímají chudobu, postoj se obrací vůči sobě samotnému.**

Důsledky diskriminace stáří mohou mít řadu podob. Jako příklad lze uvést např. stěhování se do segregovaného bydlení, alkoholismus, zneužívání psychoaktivních látek, sebevraždy. Postoj k diskriminaci může ale být aktivní, kdy senior rozpozná pokus o jeho vyloučení ze společnosti a brání se.

Zapírání skutečného věku je běžné, ale může podporovat nahlodávání vlastní morálky. Další příklad je snaha vypadat jako mladší tím, že podstoupíme kosmetickou operaci, vlasovou transplantaci nebo používáme barvu na vlasy. Tato praxe je rozšířená, ale soustavná a převažující snaha po věčném mládí se může stát nepatřičná a směřovat k prohře pro ty, kdo se pokouší zastavit přirozený proces stárnutí.

Snaha za každou cenu o věčné mládí není reálná, je zbytečná a nepřirozená. Nikoli dlouhověkost, ale soustředme raději svoji pozornost na kvalitu života. Finální důsledek ageismu je znehodnocení jednoho ze zásadních lidských zdrojů – starší generace.

NÁRODNÍ PROGRAM PŘÍPRAVY NA STÁRNUTÍ

Cílem tohoto dokumentu je podpořit rozvoj společnosti pro lidi všech věkových skupin tak, aby lidé mohli stárnout důstojně, v bezpečí a mohli se i nadále podílet na životě společnosti jako plnoprávní občané.

Je třeba překonat a změnit dosavadní stereotypní pohledy na stárnutí a stáří, překonat předsudky o životě, postavení a významu seniorů ve společnosti. Změna postojů jednotlivců i společnosti ke stárnutí a seniorům se musí stát základem pro přístup k naplňování celospolečenského programu přípravy na stárnutí. Nezastupitelnou roli v úspěšném prosazování programu přípravy na stárnutí a přijetí myšlenky „vytvoření společnosti pro všechny generace“ musí sehrát i soustavná a dlouhodobá medializace, publicita a propagace programu a jeho cílů, stejně jako veřejná kontrola jeho naplňování.

Stárnutí společnosti je třeba pojmut jako příležitost, které má být využito všemi generacemi. Národní program přípravy na stárnutí se proto obrací na celou společnost: mladou generaci, střední generace a samotné seniory.

Návrh Národního programu přípravy na stárnutí vychází z „Mezinárodního akčního plánu pro problematiku stárnutí“ (Vídeň 1982), „Zásad OSN pro seniory“ (1991) a je v souladu se závěry a **II. světového shromáždění OSN o stárnutí v Madridu** (8. - 12. 4. 2002) a přijatého „**Mezinárodního plánu stárnutí 2002**“ (Příhodová, 2002).

MLADÁ GENERACE A STÁŘÍ.

Je žádoucí, aby mladá generace přijala pozitivní přístup ke stáří a starším lidem. Duchovní, kulturní, sociální a ekonomický přínos starší generace je pro společnost cenný a měl by být takto chápán celou společností, tj. i mladou generací. Integrovaní součástí programu musí být příprava mladé generace na pozdější ži-

votní etapy, zahrnující všechny aspekty tohoto procesu a podpora mladé generace v pozitivním, aktivním a orientovaném přístupu ke stáří.

Přítomnost starších lidí v rodině, v sousedství a ve všech formách společenského života je stále nenahraditelnou lekcí humanity. Ohled na starší členy společnosti a péče o ně jsou jedny z mála stálých hodnot v lidské kultuře kdekoli na světě (Krajčík, Š, 2000). Je potřebné, aby mladá generace přijala princip nediskriminace a solidarity a uznala, že starší lidé přinášejí do života společnosti nezastupitelné kvality, že starší generace není ohrožením národního životního standardu, ale naopak se na jeho tvorbě může významně podílet.

STŘEDNÍ GENERACE A STÁŘÍ

Střední generace jako nejpočetnější a ekonomicky aktivní část společnosti odpovídá ve společnosti za prosazování a uskutečnění rámce politiky stárnutí, **přípravy na stárnutí, vytváření opatření ve prospěch seniorů a zároveň je zodpovědná i za svou vlastní přípravu na stárnutí a stáří.**

Rozhodující je zajištění rovných práv a příležitostí pro individuální rozvoj všech věkových kategorií bez rozdílu pohlaví a rasy a ve všech sférách života a posílení postavení starších osob a seniorů a významu procesu stárnutí. Vytvoření potřebných iniciativ a prosazování celospolečenských opatření pro realizaci přípravy na stárnutí přispěje k rozvoji společnosti pro všechny generace (Konceptia zdravotnej starostlivosti o geriatrických pacientov a pacientov dlhodobo chorých, 2005). Nedílnou součástí tohoto procesu je i oblast výzkumu v oblasti rodiny, stárnutí a seniorů, monitorování kvality života, názorů a potřeb stárnoucí populace a seniorů, stavu dodržování lidských práv a odstranění případné diskriminace jako nezbytného podkladu pro kvalifikovaný přístup (Kerschen, Hajdu, Igl, Joel, Knipscheer, Tomes, 2005).

K tomu přistupuje zodpovědný a dlouhodobý přístup jednotlivců v oblasti vlastní přípravy na stárnutí.

SENIORSKÁ GENERACE A STÁŘÍ

Ke změně společenského klimatu a přijetí starší generace jako plnoprávné složky společnosti je třeba především aktivního přístupu samotných seniorů ke stárnutí a stáří. Svými aktivitami a postoji by měli také senioři přispívat ke změně vnímání stárnutí a stáří ve společnosti.

Přitom je potřebné poskytnout seniorům dostatečný prostor a podmínky k aktivní účasti na životě společnosti a jejím rozvoji. **Zároveň se však senioři musí sami naučit využívat všech možností, které jim společnost nabízí k posílení vlastního postavení, k dosažení bezpečného stárnutí a k plnému a rovnoprávnému zapojení.** K vytvoření osobního pocitu pohody a k posílení pozitivních postojů společnosti ke stáří a starším lidem je **nezbytná účast seniorů na sociálních, ekonomických, kulturních a dobrovolných aktivitách, jejich odpovědný přístup k vlastnímu životu a zájem o rozvoj společnosti.**

ZÁVĚR

K hlavním etickým principům patří respekt k jedinečnosti člověka při současném uznání vzájemné rovnosti lidí, respekt k důstojnosti osobnosti seniora, respekt k jeho nezávislosti, právu na sebeurčení, k právu na soukromí a vlastní volbu. Je důležité podporovat, posilovat a **chránit rodinu jako základní článek společnosti, v níž se přirozeně realizuje mezigenerační solidarita, úcta a respekt ke starším lidem.**

Cílem programu je vytvořit podmínky pro rovnoprávný a aktivní život seniorů, odstraňovat příčiny nepřipustného omezování základních práv a svobod z důvodu věku a sociálního postavení, potírat diskriminaci a sociální vyloučení seniorů, posilovat mezigenerační solidaritu, soběstačnost, uznat přínos seniorů rodině a společnosti, podporovat postoje porozumění, tolerance a solidarity.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

- BORTZ, W., M. 1995. *Zdravě a úspěšně až do přirozené stovky*. Praha, Alternativa, 1995, 257s.
- KERSCHEN, N., HAJDU, J., IGL, G., JOEL, M. E., KNIPSCHER, K., TOMES, I. 2005. *Long-term care for older person*. In: Long-term Care for Older People. Conference organised by the Luxemburg Presidency with the Social Protection Committee of the European Union, Luxemburg, 12. and 13. May, 2005, Bulletin Luxembourgais des questions sociales 2005, Volume 19, ISSN 2-495-23050-4
- *Koncepcia zdravotnej starostlivosti o geriatrických pacientov a pacientov dlhodobo chorých*, 2005
- KRAJČÍK, Š. 2000. *Geriatría*. Trnava, SAP, 82s., ISBN 80-88908-68-X
- LAVIČKA, F. et al. 2013. *Kvalita života senioru – rodinné vztahy, zdraví, zdravotnictví*. Zborník z III. Medzinárodnej konferencie *Problematika - generace 50 plus*. ISBN 80-7040-903-7
- PALMORE, E. 2011. *Ageism: Positive and negative*. New York: Springer Publishing Co, 266p., ISBN 10:0826170013
- PŘÍHODOVÁ, A. 2002. *Modely komunitní práce*. Sociální práce / Sociálne práca, 2002, roč. I., 53 str.
- VIDOVIČOVÁ, L. 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita.
- VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L., PRINZOVÁ, M. 2003. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti*. Zpráva z empirického výzkumu. Praha, VÚPSV
- VIDOVIČOVÁ, L. 2005. *Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. Praha, Brno: VÚPSV. On-line VIDOVIČOVÁ, L. 2004. „Je česká společnost ageistická?“ In: Sborník příspěvků semináře k diskriminaci seniorů jako aktuálnímu tématu pro Evropu.